

KAJ JE POMEMBNO SPODBUJATI V ZGODNJEM OTROŠTVU, DA BO VSTOP V ŠOLO LAŽJI /

Teja Čeh Svetina, univ. dipl. psih., svetovalna delavka / Vrtec Sežana

Članek govori o pomenu razvijanja spretnosti v predšolskem obdobju, ki so pomembne za uspešno delo v osnovni šoli. Opisana so področja ukvarjanja z otrokom: govorno in jezikovno področje, grafomotorične spretnosti, matematično področje, pomen usmerjanja in vzdrževanja pozornosti, socialne veščine ter spoznavni in čustveni razvoj. Predšolsko obdobje je optimalen čas, da v otroku spodbudimo in da se v otroku porodijo pripravljenost, želja, zanimanje in zmožnost za učenje. Pomembno je, da znamenja, ki kažejo oz. napovedujejo težave pri usvajanju šolskih veščin v predšolskem obdobju, ne spregledamo. Če težave odkrijemo zgodaj, na razvoj lahko vplivamo in z ustrezno obravnavo pomagamo otroku k šolski uspešnosti.

Zgodnje izkušnje vplivajo na hitrejšo učenje in usvajanje govora in jezika, razvijajo zdrav odnos do vrstnikov in odraslih ter oblikujejo pomembne učne sposobnosti (Globačnik 2012). Otrokov razvoj je odvisen tudi od okolja; če je spodbudno, je to boljša popotnica za otrokov razvoj. Vendar otrokov razvoj ni pogojen samo in zgolj z vplivom okolja. Zgodnje učenje je kumulativno, osnovne veščine, ki jih otrok pridobi v zgodnjem otroštvu, so nujni temelj za učenje, za poznejše uspešno usvajanje učnih vsebin in osnovnih šolskih spretnosti.

Če otrokovi primanjkljaji in motnje niso pravočasno prepoznani, se izgublja dragoceni čas za rehabilitacijo in kompenzacijo. Pomembno je, da strokovni delavci v vrtcu poznajo in znajo opredeliti področja funkcioniranja otroka in na ta način prepoznajo otrokova šibka področja. Ko so ta zaznana in prepoznana, je treba za otroka pripraviti načrt ustreznih strategij pomoči. Pomembno je pomoč naravnati tako, da obravnava otroka celostno. Pri tem so zelo pomembni starši otroka, pomembno je, da načrt temelji na sodelovanju vseh subjektov, temelji na otrokovih zmožnostih, sposobnostih in interesih.

Na otrokov razvoj vplivajo: intelektualna sposobnost, psihofizične lastnosti, govorno-jezikovne spretnosti, osebna, socialna, emocionalna zrelost, otrokova močna področja: sposobnost navezovanja stikov s člani skupine, energijska opremljenost, ambicioznost, storilnostna usmerjenost ter dinamika in značilnosti družine: realna pričakovanja staršev, zmožnost

strpnosti in sprejemanja dejstev, tolerantnost, družinska klima, pripravljenost na dodatno delo z otrokom, redno sodelovanje z vrtcem in drugimi institucijami (Ribnikar Kastelic in Levec 1990).

Cilji zgodnji obravnav so oblikovani tako, da imajo predvsem preventivni namen že pred vstopom v šolo. Načrtujemo jih za zmanjševanje psiholoških, kognitivnih in drugih ovir.

Različni otroci potrebujejo različno količino podpirne skupnosti, da bi dosegli enake življenjske pogoje.

Treba je iskati ravnovesje med razvijanjem šibkih področij in podpiranjem močnih področij.

Za otroke velja, da se radi igrajo, v igri so spontani in notranje motivirani, radovedni in raziskujoči, imajo veliko željo po znanju in spoznanju. V vrtcu naj bi bili otroci deležni spodbud, ljubezni in podpore pri svoji želji po učenju.

Čim večja je razlika med razvojnimi zmožnostmi otroka in postopki strokovnih delavcev, tem večji stres to predstavlja za otroka.

GOVORNO-JEZIKOVNE ZMOŽNOSTI OTROKA

Primanjkljaji in težave pri učenju jezika, branja in pisanja pomenijo za otroka hudo oviro pri pridobivanju znanja.

Otrok razvija jezikovne zmožnosti dvo-stopenjsko, najprej poslušati in govoriti, potem se nauči brati in pisati. K učenju

govorjenja pelje sprva le potreba po dejavnosti, nato želja po sporočanju svojih potreb in potreba po sporazumevanju (Žerdin 2003, 115).

Na otrokovo poimenovalno zmožnost močno vpliva otrokovo ožje okolje, da se starši z otrokom veliko pogovarjajo, mu berejo in pripovedujejo pravljice in zgodbe. Otrokov jezikovni razvoj je odvisen tudi od njegovih osebnostnih potez. Za normalen razvoj jezika je potreben ustrezen jezikovni vzorec, bogate jezikovne in intelektualne spodbude, otrokova naravna vedoželjnost in pripravljenost staršev, da tej vedoželjnosti ustrezajo.

V vrtcu moramo biti pozorni na otroke, ki malo ali neradi govorijo, na otroke, kjer je govorjenje okorno, netekoče, na otroke, ki so slabo splošno poučeni (kako se imenujejo družinski člani, kje stanujejo, našteje nekaj živali), na otroke, ki se težko ali ne morejo naučiti besed v nizih (npr. štetje, težko ponovijo niz besed ...). Nekateri otroci imajo težave z razumevanjem ustnih navodil, najprej preprostih, nato kompleksnih. Ustnih navodil si ne zapomnijo, pozabijo jih, še preden izpolnijo nalogo. Vzrok je lahko tudi slaba pozornost. Nekateri težko razumejo pomen besed, razumejo le pomen besed, ki so vezane na vsakdanje življenje, na konkretne predmete, težje pa razumejo pomen abstraktnih besed (npr. barve). Nekateri slabše razumejo nebesedna sporočila. Ne razumejo vedenja vzgojitelja ali drugega otroka, ki mu želi brez besed nekaj povedati ali ga na kaj opozoriti. Potrebujejo, da se sporočilo, želja, prošnja ali zahteva povedo zelo jasno in neposredno.

imenih se pri večini otrok rodi tudi želja po preslikavanju črk.

Pred črkami otrok riše podobe in jim daje imena. Riše mamo, očeta, sestro, sebe, sonce, psa ... Pri risanju podob ni pomembno, kam jih v prostoru umešča, zato tudi pri črkah temu ne namenja pozornosti. Zato ni nenavadno, da otrok ob prvih poskusih samostojnega pisanja črk le-te postavlja na glavo ali na bok ali pa črke v besedah piše v obrnjeni smeri. Z vstopom v šolo se vsi otroci srečajo s pravili, ki veljajo za pisanje in branje. Temeljna sposobnost za učenje branja in pisanja se razvija v predšolskem obdobju, gre za sposobnost vidnega in slušnega zaznavanja (Žerdin 2003, 112). Vidne sposobnosti se razvijejo med četrtem in šestim letom, slušne pa nekoliko počasneje, med petim in sedmim letom. Večina otrok razvije jezik do take stopnje, da se brez težav sporazumevajo. Spontano se naučijo tudi slovničnih pravil, besednega oblikovanja in stavčne skladnje. V povprečju otroci med šestim in sedmim letom dozoriijo za

sistematično učenje branja in pisanja (učenje črk, abecede, povezava črka – glas, prepoznavanje črk – dekodiranje, sinteza, analiza, razumevanje pomena simbolov, način spajanja in razstavljanja besed).

GRAFOMOTORIČNA SPRETNOST

Otroci različnih starosti (večina pred vstopom v šolo) kažejo zanimanje za branje, pisanje, ob tem se razvijajo grafomotorične spretnosti, razvoj mišičnega tonusa omogoča nadzorovanje svinčnika, pomembna je zmožnost, da roka pri pisanju naredi tisto, kar hoče glava. Ko se začne razvijati zavedanje o branju in pisanju, otrok v prvi fazi prepoznava besede kot slike ali kot logotipe.

Že v predšolskem obdobju moramo otroku omogočiti veliko izkušenj pri delu s pisali, ki naj jih pridobi na zanimiv in igriv način (Bavčar in Lavrenčič 1997).

Razvoj grafomotorike poteka s pomočjo pik in črtic, povezanih in nepovezanih črt, čečkanja, okrogle in spiralaste

črte. Z zorenjem vidnega in miselnega nadzora, usklajevanjem gibov rok in oči ter same gibalne spretnosti in nadzorovanjem gibanja roke postaja krog čedalje popolnejši. Pri treh letih je večina otrok sposobna prerisati krog, kvadrat pri štirih letih, trikotnik pri petih in romb pri šestih letih. Zmožnost za spretno uporabo svinčnika je odvisna tudi od zrelosti mišičnega tonusa. Dozorevanje mišične napetosti poteka v navpični smeri od glave navzdol. Za pisanje mora dozoreti tudi mišična napetost na prstih rok. V predšolskem obdobju otrokovih grafomotoričnih nespretnosti lahko niti ne opazimo, ker se ne ukvarja z dejavnostmi, ki jo zahtevajo. Opazna je v šoli, ko se začne črk učiti sistematično. Vseeno znakov za otrokovo nespretnost ne smemo zanemariti, bodimo pozorni na neskladnost gibov, splošno nespretnost, slabo orientiranost, težave pri uskladitvi predstav o gibu in njegovi motorični izpeljavi. Kaže se tudi v upočasnjenem odzivanju na besedna navodila, razumevanje govornih sporočil (Žerdin 2003, 136).

Pomembno je, da se otrok zaveda, da pišemo od zgoraj navzdol, od leve proti desni, pisanje je sestavljeno iz posameznih ponavljajočih se potez.

Otrok naj ima pri grafomotoričnih vajah velik list papirja, pozorni moramo biti na višino stola, mize, otrokovo držo, roka mora biti sproščena, pomembna sta pravilen prijem in drža svinčnika, roka naj bo naslonjena na podlago (Žerdin 2003, 276). Pri grafomotoričnih vajah otrok spoznava poteze, ki so sestavni del črk. Začenja se jih zavedati in jih poimenovati v različnih otroških igrah na prostem ali v zaprtih prostorih. Z velikim gibom otrok začuti in se zave, kaj se dogaja v komolčnem in ramenskem sklepu in občuti stabilnost roke v zapestju. Z velikimi gibi se otrok tudi sprošča in se znebi svoje zavrnosti in strahu.

Otrok s težavami na grafomotoričnem področju je pri pisanju napet, pretirano sklonjen nad zvezek, glavo podpira z roko, včasih se z roko oprijema stola, roka je potisnjena s komolcem navzven in v ramenu dvignjena. Roke v zapestju obrača, jo dviga in prestavlja. Drža svinčnika ni pincetna. Pri risanju se pogosto zelo utruja ali pa ga boli roka.

Pri šestletnikih je treba biti pozoren na naslednje oblike vedenja in učenja, ki napovedujejo težave z opismenjevanjem:

- zaostaja v razvoju grafomotoričnih spretnosti;
- nima veselja do risanja ali nasploh do uporabe pisal;
- grafični izdelki niso v skladu z njegovo starostjo;
- sam od sebe ne poskuša pisati;
- zaostaja v izreki glasov, v tej starosti je najpogostejša napačna izreka glasov r in napačna izgovorjava sičnikov in šumevcev;
- zaostaja v celotnem jezikovnem razvoju, nepopolno tvori povedi, besedni jezik ni avtomatiziran, ni v skladu s slovnico;
- opazne težave na področju hitrega poimenovanja znanih objektov (hitrost priklica znanih imen predmetov, barv, simbolov ...);

- govori malo in nezrelo;
- se ne zanima za črke, knjige ga ne privlačijo;
- pri gledanju in poslušanju ni vztrajen, bolj ga pritegnejo stvari, ki se gibajo;
- se slabo znajde na sebi, v prostoru, na listu;
- ima slabšo pozornost, je nemiren, impulziven (kar povzroča številne napake, slabo samokontrola, šibko pozornost do detajlov);
- težave pri stikih z vrstniki (v zgodnjem otroštvu težave pri učenju določenih sposobnosti in spretnosti, kot so: deliti nekaj z drugimi, sodelovati z vrstniki, empatija ...);
- težave sledenja navodil, urnika (slabši kratkotrajni spomin, kratkotrajna pozornost, ponavljanja ...);
- se vede manj zrelo (Žerdin 2003).

MATEMATIČNE VEŠČINE

Na področju matematičnih veščin je pomembno, da otrok razume matematične pojme: ali zna otrok uporabljati in manipulirati s števili, ali uživa v štetju, ukvarjanju s simboli, pomembne so dejavnosti klasifikacije, urejanja, prirejanja, da se zaveda preteklih, prihodnjih dogodkov, da spoznava pojme glede časa in smeri, da je zmožen slediti pravilom v gibalnih igrah ...

Pozornost je napor, energija, ki je potrebna za izvajanje kognitivnih nalog. Pomembno je, da je otrok zmožen osredotočiti pozornost na eno stvar, da opravi določeno aktivnost, nalogo do konca, pomembni so količina pozornosti, globina, vztrajanje in zmožnost selektivne pozornosti. Otrok, ki je v čustveni stiski, to najmočneje pokaže z motnjami pozornosti in zbranosti, s poslabšanjem pomnjenja, posebno neposrednega pomnjenja.

Zelo so pomembne pohvale po dobro opravljenih nalogah ali ob aktivnosti, ki pomeni napredek glede na slabše opravljeno predhodno aktivnost. Pomembno je, da so navodila jasna, enoznačna, v začetnem obdobju konkretno predstavljena. Na morebitne spremembe otroka predhodno pripravimo.

Za predšolskega otroka, kjer opažamo težave v motivaciji in ob šibkostih za aktivnosti, ki so del poznejših šolskih veščin, je potrebno delo z otrokom strukturirati. Pomagati mu moramo pri organizaciji aktivnosti, imeti dnevni urnik in se po njem ravnati, situacije naj bodo vnaprej predvidene (npr. obisk trgovin), večšine je treba vsakodnevno uriti, zanje namenjamo čas med igro, za mizo, večkrat na dan po nekaj minut. Otroka vseskozi spodbujajmo k čim večji samostojnosti, spretnosti, ki jih že zmora sam, naj jih opravi sam. Hkrati poiščimo področja in dejavnosti, ki jih otrok rad počne, mu jih pomagajmo razvijati, kar pripomore tudi k dobremu mnenju o sebi.

Za večino otrok velja, da radi počnejo stvari, pri katerih so uspešni, in odklanjajo tiste, pri katerih so manj uspešni. Občutek sposobnosti in uspešnosti je povezan z zanimanjem, željo in voljo za opravljanje dejavnosti. Praviloma se zanimanje in sposobnosti ujemajo, odpor do dejavnosti pa je pogost spremljevalec šibkih sposobnosti (Žerdin 2003, 61).

Z izvajanjem vaj in napredovanjem se v otrocih vzbujajo čustvena doživetja ugodja in uspešnosti.

Treba je iskati ravnovesje med razvijanjem šibkih področij in podpiranjem močnih področij.

SOCIALNO-ČUSTVENO PODROČJE

Na socialno-čustvenem področju je zelo pomembno, ali otrok izkazuje empatijo do drugih, vrstnikov, sočutje do živali, mlajših otrok, ali ima razvit občutek za pravičnost in tovarštvo, je prijazen, družaben, sodelovalen, nagnjen k sklepanju kompromisov in dogovarjanju z vrstniki, ali je dominanten, ali pogosto prihaja v konflikte s sovrstniki, ali so njegove reakcije burne, pomembno je, kako si zna izboriti položaj v skupini, je vključen v skupino, osamljen ali prezrt. Ali otrok potrebuje zelo malo samokontrole, je zmožen sam samokontrolo ali potrebuje stalen nadzor, vodenje, spremljanje.

Pomembna osebnostna poteza otroka je usmerjenost v reševanje težav, otrok ob oviri lahko hitro odneha, se začne jokati, reagira hitro in nepremišljeno, reče *ne vem, ne znam, pomagaj mi ...*

Otroci z bolj izraznimi socialno zaželenimi osebnostnimi značilnostmi (npr. vestnost, odprtost, čustvena stabilnost) izzovejo pri odraslih in vrstnikih več socialno opornega vedenja kot tisti z manj izraznimi zaželenimi lastnostmi. Slednji v primerjavi s prvimi prejmejo od sošolcev in učiteljic manj psihološke in neposredne pomoči pri reševanju težkih učnih nalog, kar lahko delno prispeva k razlikam v učni uspešnosti. V šolskem okolju čustveno manj stabilni učenci pri pouku zaradi svojih trajnih vedenjskih nagnjenj preprosto ne pokažejo tega, kar znajo. Zdi se, da o učnih vsebinah ne vedo toliko kot njihovi bolj samozavestni, sproščeni in nezadržani vrstniki (Zupančič in Kavčič 2007, 173).

Med temperamentnimi značilnostmi sta najmočnejša napovednika učne uspešnosti otrokova vztrajnost. Starševsko spodbujanje, izražanje naklonjenosti otroku in postavljanje pravil imajo lahko npr. posebej ugodno vlogo v učni uspešnosti agresivno- nasprovalnih in hiperaktivnih otrok z motnjami pozornosti, medtem ko so tovrstne značilnosti starševstva manj pomembne pri socialno prilagojenih otrocih (Zupančič in Kavčič 2007, 176). Čustveni vidik starševstva spodbuja otrokovo varno navezanost na starše in sprejemanje starševskih stališč do izobraževanja, avtoritativni vidik starševstva pa deluje spodbudno na otrokovo izogibanje situacijam in vedenju, ki moti učinkovito delo v šoli (Vitaro in drugi 2005 v Zupančič in Kavčič, 176).

V vrtcu bi bilo treba več pozornosti nameniti nizko ekstravertiranim in čustveno nestabilnim otrokom, npr. s pomočjo tem otrokom, da bi se pogosteje vključevali v vrstniške dejavnosti in se samostojno spoprijemali z različnimi izzivi. Ti otroci so zaradi svoje nemotečnosti značilno večkrat prezrti kot otroci z drugimi vrstami težav v socialnem prilagajanju. Agresivni in

nasprotujoči otroci (vedenje ali celo težave pozunanjenja) namreč zaradi svoje motečnosti pridobijo mnogo več pozornosti kot socialno zadržani, plašni, k vedenju ponotranjenja nagnjeni otroci (Zupančič in Kavčič, 2007).

Na slednje bi bilo smiselno opozoriti tudi njihove starše, saj v povprečju tudi starši tem otrokom zaradi njihove nemotečnosti (po navadi jih opisujejo kot tihe, mirne in pridne) ne posvečajo posebne pozornosti. Pozneje imajo taki otroci zaradi svojih vedenjskih nagnjenosti pogosteje težave pri vključevanju v vrstniške dejavnosti, pogosteje so žrtve vrstniškega šikaniranja in na splošno prejmejo manj socialne opore od vrstnikov in odraslih (vzgojiteljic, učiteljic) pri spoprijemanju z izzivi in težavami, kar njihovo vedenje in težave še utrjuje (Zupančič in Kavčič 2007). Nizka ekstravertiranost in čustvena nestabilnost se pogosto povezujeta z nizko vestnostjo – odprtostjo, ki predstavlja dodaten dejavnik tveganja v razvoju socialne kompetentnosti in nizke učne uspešnosti. Pri socialno zadržanih in vase negotovih otrocih bi že v zgodnjem otroštvu bilo posebej primerno spodbujati razvoj vestnosti in odprtosti (Zupančič in Kavčič 2007).

Starševsko spodbujanje spoznavnega razvoja v zgodnjem otroštvu in ob vstopu v šolo, avtoritativnost in učinkovit nadzor otrokovega vedenja tudi neodvisno od spoznavnih sposobnosti otrok vsaj nekoliko prispevajo k socialnemu prilagajanju in učni uspešnosti prvošolcev. Tako je v kontekstu družine ugodno spodbujanje npr. otrokove radovednosti, težnje k raziskovanju, vključevanja v spoznavno problemske situacije, ki za otroka predstavljajo izziv, otrokove organiziranosti pri načrtovanju in izvajanju dejavnosti, usmerjenosti v obvladovanje začete dejavnosti (načrtovanje dejavnosti, različnih obveznosti, vztrajnost pri ukvarjanju z določeno dejavnostjo, sledenje cilju pri začetni dejavnosti kljub oviram na poti do cilja, natančnost, premišljenost v ravnanju).

Spodbujanje razvoja teh značilnosti je pomembno že v predšolskem obdobju, saj navedene osebnostne značilnosti že

od zgodnjega otroštva naprej napovedujejo učno uspešnost prvošolcev in njihovo socialno prilagajanje v izobraževalni ustanovi. Prilagajanje na šolo je pomembno, ker otrokove izkušnje v prvem razredu predstavljajo temelje za celotno poznejše šolanje (Zupančič in Kavčič 2007, 203–205).

Literatura

- Bavčar Hermina in Lavrenčič Adela (1997) *Dežela črtarija*. Ljubljana: DZS.
- Globačnik Bojana (2012) *Zgodnja obravnava*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo.
- Marija Kavkler *Zgodnje odkrivanje otrok s specifičnimi učnimi težavami*. Ljubljana: Bravo – društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami (interno gradivo).
- Martina Ozbič *Vprašalnik o močnih področjih*. Ljubljana: Oddelek za specialno in rehabilitacijsko pedagogiko, Katedra za logopedijo in surdopedagogiko, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani (interno gradivo).
- Ribnikar Kastelic Neva in Levec Alenka (2010) *Vključevanje slušno prizadetih otrok in mladostnikov v polnočutno okolje*. Ljubljana: Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih.
- Zupančič Maja in Kavčič Tina (2007) *Otroci od vrtca do šole: razvoj osebnosti in socialnega vedenja ter učna uspešnost prvošolcev*. Ljubljana: Znanstveno raziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Žerdin Tereza (2003) *Motnje v razvoju jezika branja in pisanja*. Ljubljana: Bravo – društvo za pomoč otrokom in mladostnikom s specifičnimi učnimi težavami.